

A SZÉTÁGAZÓ ÉS EGYBEFONÓDÓ MAGYAR NÉPRAJZ A 20.
SZÁZAD DEREKÁN

Hogy a huszadik századnak hol volt a dereka, ez fogas kérdés. Az egyszerű kronológiai szemlélet az 1950 körül eső évekre helyezné, és volna indok, hogy ezekre az évekre összpontosítsunk, hiszen akkor történik meg a nagy politikai fordulat, a szocialista Magyarország megteremtése annak tudománypolitikai következményeivel együtt, egyben a néprajz magyarországi meghatározó egyetemi tanszékeinek megszilárdítását, a múzeumhálózatban elhelyezkedési esélyeket is magával hozva. Egy másik lehetőség, ha a történészek által felvetett „rövid 20. század” (HOBSBAWM, 1998, 66.) koncepcióra gondolunk, amelynek dereka későbbre, az 1950-es évek második felére volna tehető. Emellett is szólhatnának érvek, hiszen 1956-ot követően, éppen a tudomány művelésének korlátait illetően, sok minden megváltozott az évtized elejéhez képest. Javulnak a nemzetközi kapcsolattartás esélyei és merészebben jelölhetők ki tájékozódási szempontok. Am ha a mi tudományunk önmozgásának szemszögéből vizsgálódunk, másként merülhet fel a korszakolás, és érdemes azon a szálon tovább menni, amelyet Paládi-Kovács Attila vetett fel *Megnyitó* előadásában. Azok a nagy tudós személyiségek, Ortutay Gyula és Tálasi István, akikre ma száz évvel ezelőtt születésük okán emlékezünk, más, velük egy, vagy közeli években születettekkel együtt, mint Fél Edit vagy Gunda Béla, korszakot indító generációt alkothattak mind tehetségük, mind a tudomány adott állapota következtében. 1933 és 1937 között megjelent *A Magyarság Néprajza* (CZAKÓ, é. n.), és ők ezekben, illetve az ezt követő években kezdték meg pályájukat. Éveket emlegetni indokolt, hiszen jelentkezésük és valamiféle állásba kerülésük eltartott egy ideig.

Korszakhatárokat a tudományban megvonni nem könnyű. Ritkán akad kezdeményezés, amelynek valamiféle előzménye nem lelhető fel, és egy-egy időszak lezárultának megállapítását is nehezíti a folytonosság tagadhatatlan ténye. A most tárgyalandó korszak kezdetére vonatkozóan azonban bizvást támaszkodhatunk a megszaporozott tudománytörténeti kutatásokra.

A Magyarság Néprajza megjelenésének jelentőségét aligha szükséges méltatni, a korszakolás szempontjából azonban egy vonatkozására érdemes különös figyelmet fordítani. A nagy összegzés publikálása nem csupán lezárta a tudományművelés egy hosszú és termékeny korszakát, hanem látványosan indokolta is azt az igényt, amelyet Kósa László sokoldalúan világított meg, hogy a néprajz a nemzeti tudomány rangját nyerje el, nem csupán művelőinek, hanem a „nemzetinek” minősíthető egyéb tudományok – történelem, nyelvészet, irodalomtudomány – művelőinek és a tudománypolitika irányítóinak szemében is (KÓSA, 2001, 160–166.). Az akkor pályára

lépő generáció tagjai számára pedig ez azt jelentette, hogy nem csupán az összegzés egy bizonyos módjához, szemléletéhez képest, hanem a nemzet-ről alkotott felfogásuk szerint is át kellett gondolniuk, hogy hogyan lépnek túl az elődök teljesítményein vagy csatlakoznak hozzájuk.

Ami a korszak végét illeti, nehezebb helyzetben vagyunk. Nem volt egyetlen olyan kiemelkedő teljesítmény, amelynek megszületése hasonló reakciókat váltott volna ki egy útjára induló generációból, miközben teljesítmények egész sora regisztrálható, amelyet számításba vehetünk. Úgy látom, hogy Paládi-Kovács Attilának volt igaza, amikor úgy fogalmazott egy 1988-as konferencia tanulságait összegezve, hogy „A néprajztudomány az utóbbi 20–30 évben világszerte, hazánkban is átalakulóban van (...)” (PALÁDI-KOVÁCS, 1990, 111.). Megítélésem szerint a korszakhatár az 1960-as évek második felének és az 1970-es évek első felének időszakára tehető, amit a továbbiakban megkísérek indokolni a magyar néprajztudomány kutatási céljai és az érvényesülő elméleti-módszertani tendenciák változása felől. Am felvethető az a gondolat is, hogy a nemzeti tudomány program ezekben az években teljesült ki, amikor a rokon tudományokhoz hasonlóan létrejött a néprajz akadémiai szintű kutatóműhelye 1967-ben, a Néprajzi Múzeum végre értékeihez méltó elhelyezést nyert, és elkezdődött az ország egészének népi építkezéskultúráját megjelenítő Szabadtéri Múzeum felépítése.

Az így körvonalazott időszak kutatás- és tudománytörténetét többen feldolgozták (SOZAN, 1977, 225–343.; KÓSA, 2001, 161–248.), születtek egyidejű állapotfelmérések és feladatkijelölések (ORTUTAY, 1949, 1955; TÁLASI, 1948, 1955, 1964; GUNDA, 1963), Ortutay Gyula életéről és munkásságáról kismonográfia is (PALÁDI-KOVÁCS, 1991), ezért nemigen fognak most új tényeket hallani tőlem, azt remélem azonban, hogy ismert nézeteket és törekvéseket képes leszek új megvilágításban értelmezni.

A magyarság néprajza publikálását követő időszakot, 1949-ig terjedően, Kósa László tudománytörténetében átmeneti időszakként, nyugtalan hely- és útkeresési kornak látatja, s megállapítja, hogy „A következő korszakban vált el, mi szűrődött le maradandó értéként (...)”, elismerve, hogy az 1950 utáni évtizedek számos kutatási elgondolásának, intézményének már föllelhető volt a csírája (KÓSA, 2001, 162.). Ennek megfelelően az 1949 utáni fejleményeket külön fejezetben tárgyalja szinte napjainkig érően. Nem tagadva egy ilyen tagolás jogosultságát, ebben az előadásban azt kísérek meg demonstrálni, hogy ennek a generációnak az irányító eszméi többé-kevésbé letisztultak már 1949-et megelőzően, összeálltak egy új tudományfelfogás elemei, amelyekben minden szembetűnő ellentét, olykor személyes ellenszenv dacára legalább a hívószavak szintjén egyetértés volt. Ezen alapulhatott az az oktatási program, amelynek eredményeként professzionalizálódott egy kiszélesedő kutatógárda, és annak teljesítményei az 1960-as évekre már nemzetközi figyelmet kaptak. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a kutatási célok kiválasztásában a szocialista társadalmi-gazdasági változást követő tudománypolitikai fordulat szűkítést hozott. Tervekben rögzített tudományos célkitűzéseket

többszöri sikerrel követve más, főként a változó társadalmi kontextust érintő témák kidolgozását leállította, vagy késleltette, ami által a néprajz lehetséges társadalmi funkciója szerényebb szinten rekedt meg a korábbi elképzelésekhez képest. Az egyetemi oktatást irányítóknak a vállalt feladatoknál szélesebb látóköre ugyanakkor lehetővé tette, hogy a tárgyalt korszak végén újra megkezdődhessen a magyar néprajz elméleti és módszertani kiszélesítése, bár ez a térhódítás korántsem lehetett olyan látványos és hatékony, mint ami-re a tárgyalt korszak kiemelkedő alakjai képesek voltak.

Melyek voltak a közös nevezők?

Erre bizonyos fokig úgy adhatjuk meg a választ, hogy mi hiányzott *A magyarság néprajzából*.

Első helyen említhető a történeti változások követése. Dacára annak, hogy a történeti néprajzi kutatások megkezdése Magyarországon a mű egyik meghatározó szerzőjének, Györffy Istvánnak a nevéhez köthető (TÁLASI, 1948, 64.), *A magyarság néprajzában* mégis az a szemlélet érvényesült, amely a jelenben még töredékesen fellelhető ősi hagyományok felismerésében, szétválasztásában látta a néprajz feladatát, a népi világot pedig ugyan történetileg alakult, de a közelmúltig „zárt kerek egész”-ként létezőként fogta fel, ahogyan Viski Károly megfogalmazta *Tájékoztatójában* (VISKI, é. n., 18., 25.), ennek a világnak a statikus képét rajzolták meg a kötetek (KÓSA, 2001, 158.). A történeti irányú kutatások elégtelenségét, az igényt azokra azonban már 1935-ben megfogalmazza Ortutay Gyula (ORTUTAY, 1935, 121.), megismétli 1937-ben, annak tudatosításával, hogy „Egy pillanatig sem gondoljuk, hogy egészen a múlt század közepéig, amikor láthatóan elkezdődött a mai változás, a paraszti kultúra és társadalom homogén és mozdulatlan volt (...) A falu képe minden vonatkozásában mutatja az állandó történeti változást, a változtató erők nyomait.” (ORTUTAY, 1937, 45.) Tálasi István a népi műveltséget „állandó, mozgalmas fejlődés, teremtődés, alakulás” állapotában látja 1942-ben, amelyben „előző évezredek, évszázadok, évtizedek művelődési szakaszai, a megüledettség közbülső, sztatikus, nyugalmi állapota előtti és utáni átmenetei mind az elfogadás és elutasítás, megtartás, átformálás folyamatrészeit jelzik” (TÁLASI, 1942, 393.). Gunda Béla pedig, éppen a funkcionalizmus mellett érvelve utasítja el Marót ahistorikus megközelítését 1945-ben (GUNDA, 1945), és egész életműve során figyel a történeti változásokra, a múlttól való távolodásra (GUNDA, 1989, 258.).

A történeti szemlélet hangsúlyozása azonban nem jelent teljesen azonos érdeklődést.

Ortutay munkásságában előfordulnak történeti vizsgálódások és villanások, mint a ballada keletkezése kapcsán megfogalmazott véleménye (ORTUTAY, 1953), vagy a falusi iskolázásról írott tanulmánya (ORTUTAY, 1962), ám kutatási érdeklődésének nem ilyen folyamatok kidolgozása állt a középpontjában.

Tálasi István legjelentősebb teljesítményei viszont éppen gazdasági, település és építészeti jelenségek kronológiai sorának tisztázására és gazda-

sági-társadalmi kontextusának megvilágítására irányultak.¹ Ezért válhatott ideális irányítójává az anyagi kultúra különböző jelenségei történeti alakulását feltáró, tervszerű kutatásoknak az 1950-es években. Tanítványait pedig arra ösztönözte, hogy előszeretettel foglalkozzanak olyan témákkal, amelyek beépülése a magyar népi kultúrába időben megragadható, rutinszerűvé válása rögzíthető, esetleges megszűnése is megállapítható összefüggésben a társadalmi-gazdasági követelményekkel,² ami ugyanakkor nem jelentette a kultúrmorfológiai szempontok figyelmen kívül hagyását (TÁLASI, 1976–1978, 15.)

Gunda Béla elsősorban a kultúrtörténeti iskola érdeklődési körébe válogóan végezte művelődési áramlatok nyomán követését, a kultúra történeti rétegeinek különválasztását, annak hangsúlyozásával, hogy „Az ún. művelődéstörténeti etnológia egyik hiánya éppen az, hogy nem vette figyelembe a gazdasági és társadalmi struktúrát.” (GUNDA, 1958, 574.) Tárgyválasztásai, az archaikus jelenségek iránti fokozott érdeklődése azonban jórészt azt tették lehetővé, hogy összehasonlító etnológiai, nyelvi, régészeti adatokra támaszkodva vessen fel történeti kérdéseket, bár arra is van példa, hogy az agrár-etnográfiaiban megszokott módon, kronológiailag is kötötten világítsa meg egy eszköz, a nagyméretű tarlógeréblye elterjedését, azt a hatékonyság igényével megmagyarázva (GUNDA, 1992, 157–158.).

Mindezzel nem azt akarom állítani, hogy Tálasi István és Gunda Béla ugyanazt végezték volna, ugyanarra buzdítottak volna a történeti szemlélet jegyében, de értették egymás szempontjait.

A történeti vizsgálatok nem korlátozódtak az anyagi kultúra jelenségeire. A korszak kiemelkedő teljesítménye volt Vargyas Lajosnak az európai balladák történeti kapcsolatait taglaló monográfiája (VARGYAS, 1976), valamint Dömötör Tekla és Ujváry Zoltán szokásmonográfiái, amelyekben a történeti-összehasonlító látásmód érvényesült (DÖMÖTÖR, 1964; UJVÁRY, 1969).

Egy másik összekötő vonás a népi kultúrának mint a nemzeti kultúra lényeges összetevőjének vizsgálata oly módon, hogy az összekapcsolódjon az emberi kulturális formálódás távlatával általánosságban és az eurázsiai kulturális folyamatokkal különösen. Ebben a tekintetben jó előzményekre, a magyar néprajz művelésének 19. századi hagyományára támaszkodhattak,

¹ Szinte minden idevágó lényeges tanulmányát közli TÁLASI, 1979–1980. A történeti szempont azonban már megmutatkozott első monográfiájában is (TÁLASI, 1936).

² Ezekről elismerő áttekintést ad SÁRKÁNY, 2005. Tálasi tervező, szervező tevékenységéről, általában az 1950-es években végzett tervszerű kutatásról más hangsúllyal ír Kósa László, aki az eredmények megemlézése mellett felhívja a figyelmet az ilyen tudomány-művelés sematizáló, centralizáló, a kutatás szabadságát korlátozó jellegére és túlzásaira is. Észrevételei bizonyosan helytállóak. Ugyanakkor nem feledhető, hogy éppen Tálasi István kezdeményezéseinek következtében állt össze a gazdálkodás- és településkutatások egymásra épülő, egymáshoz igazodó vonulata, amely teljesítményként a világ keleti és nyugati részén végzett, tervszerű néprajzi-antropológiai kutatómunkák sora mellé állítható. Egy nemzetközi példaként hadd hivatkozzam itt az International African Institute 1930-as években kezdeményezett kutatásaira (GOODY 1995, 20–44.).

amikor egy európai középhatalom része volt Magyarország és a magyar tudomány látóköre is kiterjedt a világ egyéb kontinenseire – mindezt ráadásul még felerősítette a magyar néptörténet kidolgozásának feladata, amelyhez a nyelvrokonok kutatásának szükségessége társult. *A magyarság néprajzában* ez a korábban felmerült összehasonlító szempont azonban kevésbé érvényesült, a szerzők a magyar népi kultúra leírását tűzték ki célul és nem annak elemzését kulturális párhuzamok felvetésével, bár ezen a téren vannak eltérések közöttük, részben a kutatások állapotának következtében (VISKI, é. n., 35.). Az 1930-as évek végén, a német kulturális értékek kiemelésének időszakában Györffy István fontosnak tartotta a nemzet kérdését fölvetni program formájában, azaz hogy a népi kultúra, a hagyomány fenntartása hogyan járulhatna hozzá egy nemzetinek mondható művelődéstípus elterjesztéséhez (GYÖRFFY, 1939). A javaslat már a kortársak körében ellenérveket szült – azok szemléjét Kósa László végezte el (KÓSA, 2001, 166–167.) –, egyes elemei mégis kétségkívül visszaköszöttek azokban az irodalomtan-könyvekben, amelyeket Ortutay Gyula miniszterségének időszakában és azt követően adtak ki, vagy a Kodály által szorgalmazott zenepedagógiában.

Ortutay Gyula, Tálasi István, Gunda Béla és tanítványaik műveiben azonban a magyar néprajz mint nemzeti tudomány szempont már a korábbiaktól eltérően érvényesült, nem utolsósorban a kialakított egyetemi tanmeneten keresztül, amelyben az egyetemes néprajzi képzés és az európai etnológia felé való fordulás jelentős szerepet kapott. Ebben a döntésben nyilván több tényező vezethette őket. Mindegyikük műveivel könnyű igazolni a széleskörű tájékozódás, a távlatok érzékeltetésének igényét. Ortutay Gyula számára ez elsősorban módszertani kérdés, a kulturális teremtés és befogadás folyamata foglalkoztatja, ehhez hasznosítja az általános etnológia ismeretanyagát.³ Tálasi István európai összehasonlító tanulmányai az aratóműveletekről és a megosztott településekről (TÁLASI, 1957, 1972, 1978) az európai etnológia művelését jelentették. Gunda Béla kutatásai nem csupán Európára, hanem más kontinensekre is kiterjedtek.⁴ Valamennyiük érdeklődése nyomot hagyott hallgatóságuk látásmódjában. Hozzájárultak egy romantikus vonásoktól mentes nemzetfelfogás elterjedéséhez, de nem a nemzeti szempont figyelmen kívül hagyásához. Érdemes azonban felidézni ebben az összefüggésben azt a hatást is, amelyet Marót Károly gyakorolt 1940-ben publikált, a néprajztudomány feladatairól írott tanulmányával, amelynek intellektuális ösztönzését Tálasi István öntötte közérthető formába. Erre az írásra, szerteágazó tematikája és a mai olvasót meghökkenítő megfogalmazásai miatt egy más összefüggésben még vissza kell térnem. Tálasi István 1948-ban, a *Néprajzi életünk kibontakozásában*, „az elvi tudatosság és tudatosítás” érzékelhető tiszteletével, ugyanakkor távolságot is tartva, kételyeit sem véka alá rejtve foglalta össze a tanulmány tartalmát.

³ Idevágó gondolatainak vázlatos összegezését és bibliográfiáját adja ORTUTAY, 1971.

⁴ Gunda Béla rengeteg, ebből a szempontból releváns, publikációjából kettőt emelek ki: GUNDA, 1975 és GUNDA, 1984.

Marótnak az etnológia és az etnográfia közötti megkülönböztetését mint az általános emberi és a nemzeti iránti érdeklődés megkülönböztetését emeli ki, amelyben az előbbi az utóbbira épül, ám az utóbbi, azaz az etnográfiai irányát, jellegét az etnológiai felfogások szabják meg. Így kereshető a speciálisban az általános emberi – ám hozzáteszi, hogy az általános aligha érzékelhető közvetlenül, mert műveltségileg nem könnyen viszonyítható. Ezért úgy véli, hogy a hazai kutató számára az európai társadalmak és kultúrák megismerése, az erixoni európai etnológia művelése hidalhatja át azt az úrt, amely „a hazai és általános néprajz gyakorlása közt valamiképp mégiscsak fennáll” (TÁLASI, 1948, 69.). Egy bizonyos, ezekben az évtizedekben az anyagi kultúra és a folklór kutatásában visszatérő gondolat a magyar kultúra keleti és nyugati kötődéseinek újra és újra felvetése megbízhatóbb anyagfeltárássra támaszkodva (ORTUTAY, 1964).

Ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy az európai etnológia irányába tett egyik fontos előrelépés eszközeként születtek meg a néprajzi atlaszok, amelyek összevethető forrásbázist ígértek. A vizsgált korszak egyik fontos kezdeményezése volt Magyarországon is a Néprajzi Atlasz elkészítésének felvetése, amit Gunda Béla 1939-ben javasolt, az anyaggyűjtés pedig az 1950-es években kezdődött el, és sokak bevonásával ért véget az 1970-es évek elején. Időközben kiválasztódott a feldolgozásra alkalmas munkatársak köre is (PALÁDI-KOVÁCS, 1996, 202–206.). Ez a munkálat azért is nagy figyelmet érdemel, mert ennek kapcsán született meg az első valóban alapos módszertani monográfia a magyar néprajzban, 1963-ban. Ez Barabás Jenő *Kartográfiai módszer a néprajzban* című munkája volt. Barabás Jenő Tálasi István tanszékén oktatott, és a mű a szerző igen széleskörű általános és európai etnológiai tájékozottságát is tükrözte annak kifejtése során, hogy milyen tényezők vannak hatással a kultúra térbeli tagolódására (BARABÁS, 1963).

Egy harmadik megemlíthető vonás a társadalmi viszonyok, a társadalom rétegzettsége, különböző helyzetű személyeknek a kultúra terjesztésében játszott szerepe. *A Magyarság Néprajzából* ez a témakör teljességgel kimaradt, viszont a két világháború közötti társadalmi feszültségek és az azok feltáráására irányuló szociográfiai, szociológiai kutatások természetesen nagy hatást gyakoroltak a néprajz művelőire. Ortutay Gyula pályája kezdetén szemléleti fordulatot hozó elméleti írásokkal is hozzájárult a falusi népesség korszerű vizsgálatának előmozdításához (ORTUTAY, 1935, 1937; BODROGI, 1983). Fél Edit monográfiák sorával, a vizsgálódás lehetséges irányainak és módszereinek bemutatásával bizonyította felkészültségét a falusi társadalomban lezajló folyamatok leírására (FÉL, 1935, 1941, 1944, 1948). Gunda Béla maga is végzett terepmunkát Kemsén (ELEK – GUNDA, 1936). Tálasi István egész szemléletének középpontjában pedig a kultúra társadalmi igények szerinti formálódása állt (SÁRKÁNY, 2010, 150.).⁵ Ilyen előzmények után azt lehetnének, hogy a népi társadalom feldolgozása központi téma lehetett volna

⁵ Az 1933 és 1949 közötti időszak társadalomnéprajzi kutatásairól és értékelésükről bővebben KÓSA, 2001, 173–180. SÁRKÁNY, 2000, 45–55.

ebben a korszakban. Ennek elmaradása azonban egyértelműen a politikai változás számlájára írható. Az 1949 előtt végzett kutatások biztató kezdeményei után a tiszai kutatás feldolgozásának története, amelyet Sozán Mihály írt le részletesen, jól mutatja, hogy a valóság megismerésére nem volt valós igény az 1950-es évek első felében (SOZAN, 1977, 313–316.), így a jelenkori társadalom megismerésére vállalkozó néprajzi kutatások újra felvetése már egy következő korszak nyitányát jelezte. Egyedül a rokonság és a család történeti problémáinak feldolgozása volt folyamatos a korszakban, sőt ezen kutatások terminológiai és általános etnológiai fogalomrendszerét is kidolgozta a magyar rokonsági terminológia strukturális elemzése mellett az Óceánia-kutató Bodrogi Tibor (BODROGI 1957, 1961).

Azon témák mellett, amelyek iránt széleskörű érdeklődés mutatkozott az 1930-as évek végén, és különböző folytatást nyertek 1949 után, érdemes szólni arról is, amit elutasított a magyar kutatás, illetve egészen más irányba vitt, mint ahogy felmerült. Ez a német etnológia Volkstum-felfogása volt, amelyet leghatásosabban Wilhelm Mühlmann fejtett ki 1938-ban megjelent *Methodik der Völkerkunde*-jében. Ez a felfogás a kultúra és a társadalom jelenségeiből véli kiolvasni egy etnikum, nép sajátosságait, illetve azokban látja tükröződni a népi sajátosságokat. A nép adottságait pedig összefüggésbe hozza a „faji” jellegzetességekkel, ahogyan azok az egyének szintjén felmerülnek. A Volkstum fogalma „nép és kultúra egymáshoz igazodását fejezi ki” (MÜHLMANN, 1938, 228.).

A magyar kutatásban Bartucz Lajost foglalkoztatta a rasszsajátosságok és a kulturális vonások viszonya, ám ilyenén érdeklődése a magyar néprajzban az 1930-as évektől betöltött szervező szerepe ellenére sem vezetett olyan kutatásokra, amelyek nézeteit tükrözték volna (SÁRKÁNY, 2000, 44.).

Marót Károly volt a másik, aki a német kulturális biológia és Volkstum teória elemeire építve javaslatot tett a magyar néprajz feladatának tisztázására, amely, véleménye szerint, nem lehet a történetírás egy fajtája, hanem „(...) egy ma megfelelő magyar néprajz (...) elsősorban kétségkívül a nemzeti (faji, népi, törzsi) típusnak, a mindig sajátlagosan öröklődő magyar hajlandóságoknak, a népi viselkedésmódban («tartásban») uralkodó különbségeknek a megfigyelésére és leírására tartozik irányulni” (MARÓT, 1940, 287–288.).

Mint fentebb vázoltam, Marót tanulmányának egészen más elemeit emelte ki Tálasi István. A magyar kutatás olyan jelese, mint Viski Károly, még a nemzeti karaktervonások felvázolásától is ódzkodott, amint Kósa László finom elemzéssel bemutatja (KÓSA, 2001, 168.). Ennél azonban többet is tett. Nehéz elűzni a gondolatot, hogy az ilyen feladatok és a magyar történetírásban is visszhangot kapott „völkische Gedanke”, gondoljunk például Málnási Ödön munkáira (ROMSICS, 2004, 74–75.), készíthették Viskit arra, hogy az egységes magyar népi kultúra helyett figyelmét az eltérésekre, etnikai csoportok és vidékek körülhatárolására fordítsa 1938-ban (VISKI, 1938),⁶

⁶ „Viski Károly felfogása (...) a két világháború közötti Magyarországon nem szolgáltatott érveket a hivatalosan ápolta magyarságtudat megalkotásához vagy fenntartásához. Sokkal

elindítva ezzel a magyarországi népi kultúra etnikai-táji tagoltságának beható vizsgálatát. Olyan téma lett ez, amely több generációt foglalkoztatott azóta. Reflexiók pedig hamar születtek: Gunda Béla 1943-ban tekintette át a magyarság néprajzi csoportjait, főként kulturális jelenségekre összpontosítva; Tálasi István arra figyelmeztetett 1946-ban, hogy „a műveltség térbeli vizsgálata legeredményesebb lehet akkor, ha azt részben és egészében egyaránt történetileg kifejtett, tájilag kötött társadalmi szervezet sajátjaként fogjuk fel” (TÁLASI 1946, 16.) – s ennek jegyében tartott előadásokat 1951-től a budapesti egyetemen az etnikai csoportok témakörében. Barabás Jenő pedig tisztázni igyekezett a két eltérő törekvést, az etnikai csoportok és a néprajzi csoportok megállapításának lehetőségét, amikor a fogalomhasználat pongyolaságára figyelmeztetett (BARABÁS, 1958). Az etnikai tagoltság, megoszlás kérdése Ortutay Gyulát is foglalkoztatta,⁷ erre vall az 1945 után megjelent első nagyobb tanulmánya is, amelyet a belső vándorlások következményeiből fakadó kutatási kérdéseknek szentelt (ORTUTAY, 1947).

Az etnikum iránti, a Mühlmann által közvetített Shirokogorovra visszanyúló érdeklődés megjelent egy más formában is. Az etnikumot mint kulturális jegyek hordozóját – és nem mint generálóját – felfogva, a néprajzi kutatások egyik – vagy Vajda László esetében központi – kérdéseként vetődött fel az etnikus specifikumok, egy adott időszakban egy etnikumra jellemző jegyek megállapítása (VAJDA, 1954, 7.). Ez az érdeklődés találkozott a szovjet etnográfia hasonló törekvésével, összhangban a sztálini iránymutatással, amely a formájában nemzeti, tartalmában szocialista kultúrák kialakítását célozta a Szovjetunió népei körében (KARDOS, 1954, 437.). A fogalom elmélyült kifejtését Barabás Jenőnél találjuk meg korábban felidézett művében (BARABÁS, 1963, 87–95.).

A mondottak nyomán felvetendő egy kérdés. Ha a kutatási érdeklődésben oly sok folytonosságról beszélhetünk, vajon volt-e a marxizmusnak igazán hatása a magyar néprajzi gondolkodás alakulására?

A kérdésre – az itt vázolt kutatási törekvésekre, szemléletbeli sajátosságokra, és az itt nem tárgyalt, Ortutay Gyula által kezdeményezett mesekutatási irányra is gondolva, amelynek eredményeit valójában Dégh Linda foglalta össze (DÉGH, 1962) – az a válasz adható, hogy nemigen, jóllehet 1949 után bőven szaporíthatók idézetek, amelyekkel a marxizmus-leninizmus iránti elkötelezettséget vagy a szovjet tudomány megbecsülését igyekeztek a szerzők bizonyítani. A marxista társadalomfelfogáshoz a legközelebb Tálasi István kutatási törekvései álltak, amennyiben egy átfogó gazdasági-társadalmi ösz-

inkább az történt, hogy akarva-akaratlanul ennek a hivatalos felfogásnak az önellentmondásaira irányította a figyelmet” (HOFFMANN, 1974, 156.). Ugyanakkor tény, hogy a „néprajzi csoportok”, „ethnikai csoportok” léte Viskit már 1933-ban is foglalkoztatta, úgy fogva fel a jelenséget, hogy „(...) bármely nép ethnikuma valójában nem egyéb, mint akár mai, akár régi (...) néprajza, azaz lényeges néprajzi jellemzőinek összessége” (VISKI, 1933, 31.).

⁷ Az egész problémakör alapos áttekintését, az egyes szerzők munkásságának egymáshoz viszonyítását tartalmazza KÓSA, 1975.

szefüggésrendben gondolkodott – ám a gazdaság- és társadalomtörténetírás eleve ilyen sémát követett, és nézeteinek antropológiai párhuzamai másként is felvethetők, ahogyan egy írásomban ezt igyekeztem bizonyítani (SÁRKÁNY, 2010). Az sem kétséges azonban, hogy a történetiség hangsúlyozása, bármilyen tartalommal is, miként az etnikus-etnikai sajátosságok iránti érdeklődés, nem állt ellentétben a szovjet tudományban azidőtájt felvetett vizsgálati irányokkal (TOLSZTOV, 1949; BALASSA, 1952, 433.).

Másfelől kétségkívül a marxizmus követelményének számlájára írható, hogy azok az elképzelések, amelyeket Ortutay Gyula, Tálasi István, Gunda Béla megfogalmaztak az együttélő csoportok strukturális és funkcionalista elemzéséről, egységben látásának igényéről (KÓSA, 2001, 182–186.), 1949 után eltűntek a szóhasználatból, és velük a néprajzi vizsgálódások atomizált jellege erősödött meg, azaz a kutatások egy-egy kulturális jelenségkörre irányultak anélkül, hogy a kutatási eredmények egymásra vetítése bekövetkezett volna.

A néprajztudomány szocialista fordulata érdekében Ortutay Gyula által szorgalmazott újabb vizsgálódási területek (ORTUTAY, 1949) közül egyedül a gyarmati helyzet etnográfiai elemzésében született komoly eredmény: Bodrogi Tibornak a cargo-kultuszokkal foglalkozó tanulmánya nagy nemzetközi visszhangot kapott (BODROGI, 1951; WORSLEY, 1957; LAWRENCE, 1964).

Az imént vázolt közös nevezők – történeti szemlélet, az etnikus-nemzeti és az általános emberi, magyar és európai tengelyek, a népi kultúra etnikaitáji tagoltsága – mentén kiképzett magyar néprajzi kutatógárda az 1960-as évekre már nagyszabású munkák elvégzésére volt alkalmas. Akadtak nemzetközi együttműködésre is felkészült, érdeklődést integráló személyiségek is, mint Földes László (FÖLDES, 1961, 1969).⁸ Jelen voltak magyar kutatók nemzetközi szervezetekben, Fél Edit és Hofer Tamás pedig már a legrangosabb antropológiai kiadványsorozatban jelentethette meg reprezentatív monográfiáját egy magyar faluról, amelynek feldolgozásában a magyar hagyományt antropológiai látásmóddal ötvözték (FÉL – HOFER, 1969). Erre az időszakra születik meg a meghatározó professzor egyéniségek által képviselt felfogással szemben egy valóban marxista néprajzfelfogás igénye.

A marxista tudományművelésre, azaz a marxizmus-leninizmus történetfelfogásából következő problémafelvetésekre három különböző vizsgálati területről érkezik javaslat, amelyeket elmélyült kutatás is követ.

Az egyik Hoffmann Tamás elgondolása, aki a társadalmi fejlődés gazdasági-társadalmi formációk szerinti tagolásának megfelelően választaná szét a „néppel” foglalkozó társadalomtudományokat. Ennek megfelelően „Az etnográfia tárgya a kapitalizmus előtti tulajdonformákon felépült társadalmak életmódjának és abban kifejtett kulturális alkotótevékenységének története.” (HOFFMANN, 1962, 46.) Belátva azonban, hogy az elvi különbségek a valóságban másként jelentkeznek, elfogadja, hogy a termelőerők egyenlőtlen

⁸ Mások példája is felvethető, de talán ezek voltak a legkiemelkedőbb kötetek az 1960-as években.

fejlődése következtében azokban a társadalmakban, amelyekben a kapitalizmus viszonylag éretlen maradt, a korábban keletkezett életformák továbbélnek, illúziókat táplálva hordozóikban. A marxista etnográfának az lenne a feladata, hogy a termelési viszonyok felől találjon magyarázatot ezekre az állapotokra, és kritikusan forduljon azon tudományfelfogás felé, amely romantikus antikapitalizmustól és a nemzetépítés szükségességétől vezetve etnikai sajátosság rangjára emelte azt, aminek magyarázatával adós maradt.

Ugyancsak a gazdasági-társadalmi formációk problémája foglalkoztatta a filozófus-szinológus, de etnológiai tanultsággal is felvértezett Tőkei Ferencet, aki az ázsiai termelési mód marxi fogalmának értelmezésére tett kísérletet (TŐKEI, 1965), és a fogalom megtermékenyítő alkalmazására vele együttgondolkodók körét nyerte meg (TŐKEI, 1976).

A harmadik kísérlet Voigt Vilmos nevéhez köthető, aki a hegeli-marxi esztétika és történelemfelfogás alapján gondolta végig a folklórművészet sajátosságait és a folklorisztikai kutatások perspektíváit (VOIGT, 1972a, 1972b).

Ezek a törekvések egy korszak záróakkordjaiként is felfoghatók, különösen hogy mellettük, illetve időben igen csekély késéssel felmerült új kutatási irányok és módszerek bevezetésének igénye, amelyek forrása az angol-amerikai antropológiában, a francia strukturalizmusban, a nemzetközi szemiotikában keresendő. Sőt, a szituációt még érdekesebbé teszi, hogy akadtak, akik mind a marxista társadalomszemléletből merítettek, mind a modern antropológiai vagy folklorisztikai nézetek elterjesztésében szerepet vállaltak, így mindenekelőtt kiemelendő Voigt Vilmos rendkívül széleskörű illetlen hozzájárulása is a magyar néprajztudomány, azon belül a folklorisztika megújításához.⁹

Ortutay Gyula, Tálasi István, Gunda Béla az új kezdeményezéseket megélték, eltűrték, sőt elfogadták, olykor támogatták. Az újító szándék és a sokirányú, egymással nem találkozó útkeresés ugyan műveket eredményezett, ám nem hozott olyan látványos áttörést, mint amelyet az ő generációjuk képes volt végrehajtani. A magyar kutatók zöme a meghatározó professzorok által felvázolt irányokban és elvek szerint munkálkodott tovább, és ezzel lelassult, időben elnyúlt a magyar néprajz tematikai és szemléleti átalakulása, amiért a legkevésbé azok az erős tehetségek okolhatók, akik teljesítményükkel korszakos jelentőségűnek bizonyultak.

⁹ Voigt Vilmos könyveinek és tanulmányainak a száma meghaladja az ezret. Ebből a hatalmas szakirodalmi tevékenységből ezúttal három, viszonylag fiatalon írott, programadóan kritikus művet emelek ki a mondottak alátámasztására: VOIGT, 1964, 1972c, 1972d. További, abban az időben lezajlott, a tájékozódást jelző viták anyaga: AZ ANTROPOLÓGIAI STRUKTURALIZMUS NÉHÁNY KÉRDÉSE, 1970; A NÉPRAJZI JELENKUTATÁS PROBLÉMÁI, 1972.

IRODALOM

AZ ANTROPOLÓGIAI STRUKTURALIZMUS NÉHÁNY KÉRDÉSE

1970 In: DIÓSZEGI Vilmos (szerk.): *Népi Kultúra – Népi Társadalom* IV. Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának Évkönyve. 287–388. Budapest, Akadémiai Kiadó.

A NÉPRAJZI JELENKUTATÁS PROBLÉMÁI

1972 *Magyar Filozófiai Szemle*, 3–4, 518–541.

BALASSA Iván

1952 A szocialista élet falun történő építése néprajzi kutatásának néhány kérdése. *Ethnographia*, LXIII, 433–445.

BARABÁS Jenő

1958 Az etnikai csoport fogalmának kérdéséhez. *Néprajzi Értesítő*, LX, 19–27.

1963 *Kartográfiai módszer a néprajzban*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

BODROGI Tibor

1951 Colonization and religious movements in Melanesia. *Acta Ethnographica*, 2, 159–292.

1957 A néprajzi terminológia kérdéséhez. *Ethnographia*, LXVIII, 1–55.

1961 A magyar rokonsági terminológia vizsgálatának néhány kérdése. *Műveltség és Hagyomány*, III, 129–147.

1983 A magyar társadalomnéprajz Ortutay Gyula korai műveiben. In: KÓSA László (szerk.): *Népi Kultúra – Népi Társadalom* XIII. Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának Évkönyve. 11–19. Budapest, Akadémiai Kiadó.

CZAKÓ Elemér (szerk.)

é. n. *A magyarság néprajza*. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

DÉGH Linda

1962 *Märchen, Erzähler und Erzählgemeinschaft*. Berlin, Akademie-Verlag.

DÖMÖTÖR Tekla

1964 *Naptári ünnepek – népi színjátszás*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

ELEK Péter – GUNDA Béla et alii

1936 *Elsüllyedt falu a Dunántúlon. Kemse község élete*. Budapest, Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Bt.

FÉL Edit

1935 *Harta néprajza*. Karcag, Kertész ny.

1941 *Kocs 1936-ban*. Budapest, Magyarságtudományi Intézet.

1944 *A nagycsalád és jogszokásai a komárommegyei Martoson*. Budapest, A SZMKE Kisalföldkutató Intézet.

1948 *A magyar népi társadalom életének kutatása*. Budapest, Néptudományi Intézet.

- FÉL Edit – HOFER Tamás
1969 *Proper Peasants*. New York – Budapest, Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research – Corvina.
- FÖLDES László (szerk.)
1961 *Viehzucht und Hirtenleben in Ostmitteleuropa*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
1969 *Viehwirtschaft und Hirtenkultur*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- GOODY, Jack
1995 *The Expansive Moment: The Rise of Anthropology in Britain and Africa 1918–1970*. Cambridge, Cambridge University Press.
- GUNDA Béla
1943 A magyarság néprajzi csoportjai. In: BARTUCZ Lajos (szerk.): *A magyar nép*. 93–113. Budapest, Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt.
1945 A funkcionalizmus kérdése a néprajzban. *Erdélyi Múzeum*, 50, 181–194.
1958 Műveltségáramlatok és társadalmi tényezők. *Ethnographia*, LXIX, 567–577.
1963 A magyar néprajztudomány időszerű kérdései. *MTA I. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának Közleményei*, 20, 115–124.
1975 Domesztikációs törekvések az indiánoknál. *Ethnographia*, LXXXVI, 32–69.
1989 *A rostaforgató asszony*. Budapest, Múzsák.
1992 Cultural ecology of an agricultural implement in Carpathian Europe. *Ethnologia Europaea*, 22, 145–161.
- GUNDA Béla (szerk.)
1984 *The Fishing Cultures of the World I–II*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- GYÖRFFY István
1939 *A néphagyomány és a nemzeti művelődés*. Debrecen, Györffy István Néprajzi Egyesület.
- HOBBSAWM, Eric
1998 *A szélsőségek kora*. Budapest, Pannonica Kiadó.
- HOFFMANN TAMÁS
1962 Az etnográfia „nép” fogalmáról. In: HOFFMANN Tamás: *Néprajz és feudalizmus*. 14–58. Budapest, Gondolat Könyvkiadó.
1974 Viski Károly néprajza. *Ethnographia*, LXXXV, 153–157.
- KARDOS László
1954 A magyar falu szocialista fejlődésének néprajzi kérdései. *MTA II. Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei*, 5, 409–442.
- KÓSA László
1975 Néprajzi csoportok és tájak a magyar népismeretben. In: KÓSA László – FILEP Antal: *A magyar nép táji-történeti tagolódása*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

- 2001 *A magyar néprajz tudománytörténete*. Budapest, Osiris Kiadó.
- LAWRENCE, Peter
1964 *Road belong Cargo*. Manchester, Manchester University Press.
- MARÓT Károly
1940 A magyar néprajzkutatás feladatai. *Ethnographia*, LI, 273–308.
- MÜHLMANN, Wilhelm
1938 *Methodik der Völkerkunde*. Stuttgart, Ferdinand Enke Verlag.
- ORTUTAY Gyula
1935 A magyar falukutatás új útjai. *Vigilia*, I, 2, 109–125.
1937 *Magyar népismeret*. Budapest, Magyar Szemle Társaság.
1947 A mai magyar belső vándorlás és a néprajzi kutatás. In: ORTUTAY Gyula: *Két előadás*. 43–75. Budapest, Egyetemi Nyomda.
1949 A magyar néprajztudomány elvi kérdései. *Ethnographia*, LX, 1–24.
1953 Az „európai” ballada kérdéséhez. In: SZABOLCSI Bence – BARTHA Dénes (szerk.): *Kodály emlékkönyv – Emlékkönyv Kodály Zoltán 70. születésnapjára*. 125–132. Budapest, Akadémiai Kiadó.
1955 The science of folklore in Hungary between the two World-Wars and during the period subsequent to the liberation. *Acta Ethnographica*, 4, 5–89.
1962 Az iskolai nevelés szerepe parasztságunk kultúrájában. *Ethnographia*, LXXIII, 497–511.
1964 Kelet és Nyugat között. *Az MTA I. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának Közleményei*, 21, 29–40.
1971 Hagyomány, változás – népi kultúra. In: DIÓSZEGI Vilmos (szerk.): *Népi Kultúra – Népi Társadalom V–VI*. Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának Évkönyve. 283–290. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- PALÁDI-KOVÁCS Attila
1990 A néprajzi kutatás jelene és perspektívái. Eredmények és feladatok, elméleti megközelítések. *Ethnographia*, 101, 111–117.
1991 *Ortutay Gyula*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
1996 *Ethnic Traditions, Classes and Communities in Hungary*. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézet.
- ROMSICS Gergely
2004 A magyar történelem völkisch ábrázolásai. *Rubicon*, 11, 69–75.
- SÁRKÁNY Mihály
2000 A társadalomnéprajzi kutatás hazai története. In: PALÁDI-KOVÁCS Attila (főszerk.): *Magyar néprajz. VIII. Társadalom*. 29–66. Budapest, Akadémiai Kiadó.
2005 Hungarian anthropology in the socialist era: theories, methodologies and undercurrents. In: HANN, Chris – SÁRKÁNY, Mihály – SKALNÍK, Peter (szerk.): *Studying Peoples in the Peoples’ Democracies*. 87–108. Münster, LIT.

2010 Tálasi István korszerűsége. In: BÁRTH János – VAJKAI Zsófia (szerk.): *Betakarítás*. 145–152. Kecskemét, Farkas Galéria – Porta Egyesület.

SOZAN, Michael

1977 *The History of Hungarian Ethnography*. Washington, D. C. University Press of America.

TÁLASI István

1936 *A Kiskunság népi állattartása*. Budapest, Árpád nyomda. (Néprajzi Füzetek 6.)

1942/1979–1980 Változás-vizsgálatok a népi állattenyésztés köréből. In: TÁLASI István: *Néprajzi tanulmányok, írások* I. 393–410. Budapest, Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Tártyi Néprajz Tanszéke. (Dissertationes Ethnographicae 3–4.)

1946/1979–1980 Az Alföld néprajzi kutatásának kérdései és problémái. In: TÁLASI István: *Néprajzi tanulmányok, írások* I. 15–49. Budapest, Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Tártyi Néprajz Tanszéke. (Dissertationes Ethnographicae 3–4.)

1948/1979–1980 Néprajzi életünk kibontakozása. In: TÁLASI István: *Néprajzi tanulmányok, írások* I. 51–74. Budapest, Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Tártyi Néprajz Tanszéke. (Dissertationes Ethnographicae 3–4.)

1955/1979–1980 Az anyagi kultúra vizsgálatának tíz éve (1945–1955). In: TÁLASI István: *Néprajzi tanulmányok, írások* I. 103–155. Budapest, Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Tártyi Néprajz Tanszéke. (Dissertationes Ethnographicae 3–4.)

1957/1979–1980 A termelés és a nyelv kapcsolata aratóműveleteinkben. In: TÁLASI István: *Néprajzi tanulmányok, írások* I. 269–304. Budapest, Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Tártyi Néprajz Tanszéke. (Dissertationes Ethnographicae 3–4.)

1964/1979–1980 A magyar nép anyagi kultúrája Európában (A folyamatos kutatások tükrében). In: TÁLASI István: *Néprajzi tanulmányok, írások* I. 157–176. Budapest, Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Tártyi Néprajz Tanszéke. (Dissertationes Ethnographicae 3–4.)

1972/1979–1980 Adatok és szempontok a szálláskertes települések kutatásához. In: TÁLASI István: *Néprajzi tanulmányok, írások* I. 411–414. Budapest, Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Tártyi Néprajz Tanszéke. (Dissertationes Ethnographicae 3–4.)

1976–1978 Kutatási törekvések a Tártyi Néprajz Tanszék negyedszázados fennállása alatt. In: TÁLASI István (szerk.): *Eredmények és feladatok az anyagi kultúra kutatásában*. 3–17. Budapest, ELTE Bölcsészettudományi Karának Tártyi Néprajz Tanszéke. (Dissertationes Ethnographicae 2.)

1978/1979–1980 Az európai aratóműveletek néprajzi vizsgálatának főbb eredményei. In: TÁLASI István: *Néprajzi tanulmányok, írások* I.

- 225–268. Budapest, Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Tár-
gyi Néprajz Tanszéke. (Dissertationes Ethnographicae 3–4.)
- 1979–1980 *Néprajzi tanulmányok, írások I.* Budapest, Az ELTE Bölcsé-
szettudományi Karának Tár-
gyi Néprajz Tanszéke. (Dissertationes
Ethnographicae 3–4.)
- TOLSZTOV, Sz. P.
1949 A szovjet etnográfiai iskola. *Ethnographia*, LX, 24–45.
- TŐKEI Ferenc
1965 *Az 'ázsiai termelési mód' kérdéséhez.* Budapest, Kossuth Könyv-
kiadó.
- TŐKEI Ferenc (szerk.)
1976 *Óstársadalom és ázsiai termelési mód.* Budapest, Magvető Könyv-
kiadó.
- UJVÁRY Zoltán
1969 *Az agrárkultusz kutatása a magyar és az európai folklórban.* Deb-
recen, Kossuth Lajos Tudományegyetem. (Műveltség és Hagyo-
mány XI.)
- VAJDA László
1954 A néprajzi anyaggyűjtés módszere és jelentősége. *Ethnographia*,
LXV, 1–19.
- VARGYAS Lajos
1976 *A népballada és Európa I–II.* Budapest, Zeneműkiadó.
- VISKI Károly
é. n. Tájékoztató. In: CZAKÓ Elemér (szerk.): *A magyarság néprajza.*
13–36. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- 1938 *Etnikai csoportok, vidékek.* Budapest, Magyar Tudományos Aka-
adémia. (A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve I. 8.)
- VOIGT Vilmos
1964 Az epikus néphagyomány strukturális-tipologikus elemzésének le-
hetőségei. *Ethnographia*, LXXV, 36–46.
- 1972a *A folklór esztétikájához.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- 1972b *A folklór alkotások elemzése.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- 1972c Napjaink néprajza. *Magyar Filozófiai Szemle*, XVI, 282–292.
- 1972d Egyetemes magyar néprajz? (Elmélet, célkitűzések, viták.) *Szoci-
ológia*, 1, 528–543.
- WORSLEY, Peter
1957 *The Trumpet Shell Sound.* London, MacGibbon and Kee.

DIVERGING AND MERGING TRENDS IN HUNGARIAN
ETHNOLOGY IN THE MIDDLE OF THE 20TH CENTURY

When was the middle of the 'short' 20th century? Its beginning seems to have been in the 1930s from the perspective of the history of the Hungarian ethnology. Its vaguer end is around the turn of the 1960s and the 1970s.

A comprehensive work was published on Hungarian folk culture (*A magyarság néprajza*) in 1933–1937, which summarized the results of previous research and proved that Hungarian ethnology belongs to those disciplines that contribute to the construction and maintenance of a nation, such as history, linguistics or literary history do. A generation of outstanding scholars started their careers in the same years, of whom Gyula Ortutay, István Tálasi and Béla Gunda became professors of ethnography and folklore at the universities in Budapest and in Debrecen in the first years of the Socialist era, while Edit Fél carried out fieldwork and made theoretical suggestions that represented a social anthropological bend in Hungarian ethnology between 1936 and 1948. Despite divergent scientific interests and personal conflicts, the members of this generation played a decisive role in professionalizing ethnological research and in defining its scope in Hungary on common ideas.

Some of these ideas were formulated prior to the Second World War and reflected partly shortcomings of the comprehensive work, such as the demand for a historical approach to the phenomena of folk society and folk culture, with an emphasis on social processes and contexts (Ortutay, Tálasi) or on cultural history (Gunda). Another common point was a combination of the national focus of study with a comparative outlook, mainly with an interest in the Eurasian area and with a theoretical perspective of general anthropology. A third shared feature was to start intensive studies of the rural society and its transformation, the relations between rural and urban communities, peasantry and other strata with a holistic view and a functionalistic approach. These kinds of research had ideological obstacles in the 1950s and were restricted to the study of family organization and kinship; their continuation marked the end of the „middle” of the century.

It is also of relevance what was rejected or modified from the suggestions of the 1930s in this period. The *Volkestum*-proposal of Wilhelm Mühlmann (1938) was conveyed by the scholar of Classical studies, Károly Marót, into Hungarian ethnology, but he had no followers. Instead of it a research project started about a delineation of the distribution of cultural traits according to ethnic groups and regions, which led to an interest in ethnic specificities at a theoretical level in the 1950s.

All these efforts were in accordance with the contemporaneous Soviet scholarship and led to a profound research into some features of folk culture by revealing important social contexts, but involving an atomistic view of culture.

As a criticism, some authors formulated demands on the object and methodology of ethnological research from the point of view of Marxist philosophy from the end of the 1950s to the beginning of the 1970s. These efforts were parallel with or followed after some years recommendations to turn toward social and cultural anthropological theories, methods and themes or to semiotic methodology to rejuvenate Hungarian ethnology, but these attempts did not result in such an integrated change as that of the generation that determined the formation of ethnology in Hungary in the middle of the 20th century.